

У пошуках чарівного меча

Георгій Почепцов

I

Мартин крокував нічною дорогою. Він нічого не міг зрозуміти. Не пам'ятав, як і чому тут опинився. Мокрі гілки били по обличчю, коли він занадто наближався до дерев, і це підказувало йому, що він йде не туди. Стояла непроглядна темрява. Тільки дорога під ногами. Навіть не дорога, а доріжка, посипана, судячи з хрускоту, гравієм. Але все одно він хотів скоріше вибратися звідси. З цієї темряви.

Чому він тут? Куди поспішає? Від кого ховається? На жодне питання не було відповіді. Вперше в житті він опинився в такому становищі, коли нічого не можна було зрозуміти.

Він прискорив крок, думаючи, що чим швидше він вибереться з сліпучої чорноти, тим швидше все стане на свої місця. Він навіть трохи заспокоївся, коли вирішив, що його порятунок у швидкості.

Коли Мартин вже зовсім було заспокоївся, він раптом наскочив на ґрати. Подальший шлях перекривав паркан. Мартин стурбовано озирнувся — паркан йшов вліво і вправо і пропадав у нескінченності. Не було жодної надії обійти його.

Раптом ззаду спалахнуло світло, почулися гучні голоси. До Мартина долетіла фраза:

— Я наказую вам знайти його негайно. Якщо не знайдете, я накажу відрубати вам голови.

Мартин втиснувся у паркан. Невже шукають його? Що він зробив? Хто вони? І хто він сам?

Ліхтарі то наближалися, то віддалялися знову, голоси ставали все голосніше.

Мартин тремтів від страху. Він так мріяв, щоб все це виявилось лише сном, — інакше як пояснити те, що відбувається? Він сховався під величезним кущем і закрив очі. Дитяча хитрість: якщо не дивитися на переслідувачів, ті, в свою чергу, можуть його не помітити. Зіщулившись у грудку, він хотів стати зовсім непомітним. Минуло п'ять хвилин. Голоси замовкли.

Раптом хтось чхнув зовсім поруч. Мартин навіть сіпнувся від страху. Але того, хто чхнув зашикали приглушені голоси.

— Тихіше, розбудиш. Треба підняти принца і віднести його до палацу.

"Вони нарешті знайшли якогось принца", — відгукнулася в голові рятівна звістка.

— Беріть його.

І раптом чийсь сильні руки обережно підняли його з землі і понесли. Мартин боявся відкрити очі, щоб не видати їм, що не спить.

А кругом шелестів дивний шепіт:

— Принца знайшли. Його несуть до палацу.

II

Не те щоб Мартин не любив ходити до школи, він просто ніяк не міг знайти спільної мови зі своїм класним керівником. З тих пір, як вони розміняли квартиру і переїхали з мамою у цей новий район, у Мартина почалося нове життя. Бути новеньким важко, а прийти у новий клас подвійно.

Учитель весь час ставив йому погані оцінки, чіпляючись. Все правильно розв'язано, але він знаходив якісь помарки і знижував оцінку. Через це Мартин, який завжди любив математику, тепер ненавидів її.

Правда, з оцінками можна було змиритися, але його не злюбили з першої хвилини появи у класі три брати Барани (наголос вони, звичайно, ставили на першому складі). Брати вимагали, щоб Мартин вставав, коли вони входять до класу. А коли той не підкорявся, накидалися втрюх. І ніхто не заступався за новачка, — видно, ніхто не хотів зв'язуватися з цими баранами.

А сьогодні він ще й посварився з учителем. Мартину здалося, що на дошці помилка, і він підняв руку.

Що тут почалося!

Учитель довго не міг заспокоїтися. Ще б пак: якийсь учень знайшов у його міркуваннях помилку.

— Тупиця! — гуркотів він. — Думаєш, ти розумніший за свого вчителя. Це і показує, який ти дурний!

Три Барани радісно захихикали.

— Що вірно, що ні, може знати тільки вчитель. Я вижену тебе з уроку. Хоча ні, це буде занадто м'яке покарання. Іди сюди, ти простоїш весь урок тут, біля дверей. Так тобі, до речі, краще буде видно дошку, якщо захочеться пошукати нові помилки.

Барани знову захихикали.

Мартин, весь червоний від сорому, простояв весь урок. Якби не хлопці, він би розплакався. Але він стояв і стримував у собі сльози. Скрипучий голос вчителя обволікав його, не даючи зосередитися ні на чому, крім цієї ганьби.

Удома він уткнувся в подушку і плакав, плакав, плакав. Мама сьогодні була в нічній зміні, і ніхто йому не заважав. Тільки під ранок бідолаха зміг нарешті заснути.

Але і уві сні він перевертався і стогнав, ніби й не спав зовсім.

III

Мартина обережно поклали.

— Принц спить? — почув він чийсь здивований голос.

Все затихло.

Раптом голосно грюкнули двері і до нього стали наближатися швидкі кроки.

— Принц спить, пане канцлере, — доповіли тому, хто ввійшов.

— Де ви його знайшли? — почувся скрипучий голос.

— Він лежав біля огорожі саду.

— І спав?!

Мартин похолов. Це був голос його вчителя. Зараз йому знову влетить. Хлопчик здригнувся, втягуючи голову в плечі.

— Принц прокидається. Ви ж бачили, як він заворушився.

Чиєсь обличчя схилилося над ним. Мартин сіпнувся вбік, ухиляючись від чужого дихання.

— Ваша високосте, ви прокинулися?

Мартин відкрив очі, оскільки зрозумів, що всі навколо бачать, що він не спить.

Посеред величезної зали стояв його вчитель. У нього з'явилися вуса і борода, але очі залишилися такими ж колючими і злими.

— Я ... я ... — схопився на ноги Мартин, не знаючи, як пояснити вчителю, що він заснув. Він не хотів знову бути покараним.

А з цих колючих очей зрозумів, що йому не минути лиха.

Але, на його подив, учитель шанобливо схилив голову разом з усіма.

— Ваша високосте, — заговорив він своїм скрипучим голосом, — ми так хвилювалися. Але тепер все добре. Якщо ви бажаєте спочивати, ми підемо.

Мартин нічого не міг зрозуміти. Виходило, що він і є принц. А його ненависний вчитель виявився канцлером. Мартин подивився на його та свій одяг. Він був зовсім не схожий на шкільний. Камзоли, шиті золотом. Величезні кімнати. Мартин ковзнув поглядом по стінах і наткнувся на свій портрет з короною на голові. Розкішна золота рама вразила його навіть більше корони. Дійсно, він — принц. У цьому не було сумнівів.

Шум біля дверей змусив його повернути голову. Хтось намагався увійти, відкидаючи стражників і не звертаючи уваги на клекотливий голос канцлера.

IV

— Я ж попереджав тебе, — сичав на того, хто увійшов, канцлер. Але коли він побачив, що Мартин повернув до них голову, нервово поправив золотий ланцюг на грудях і заговорив:

— Принц відпочиває. Йому зараз не до справ.

Незнайомець не здавався, хоча за спиною у нього стояли готові зірватися з місця четверо стражників.

— Але я як військовий міністр повинен все розповісти, — випалив він. Завдяки цій фразі Мартин зрозумів, хто перед ним.

— Потім. Потім, — почав потихеньку підштовхувати його до виходу канцлер.

— Ваша високосте... — кинув безнадійний погляд військовий міністр.

— Але чому... потім? — захекавшись від збентеження, сказав Мартин. — Треба дізнатися, у чому справа.

Обличчя канцлера спотворилося від обурення.

— Вам не слід забивати голову цими дурницями. — Голос канцлера став огортаюче в'язким. — Я сам у всьому розберуся і доповім. Доповім і розберуся ...

Ще трохи — і хлопчик погодився б. Але він зміг скинути заціпеніння: — Ні-ні! Нехай говорить. Я хочу все знати. Негайно.

Військовий міністр вийшов наперед.

— Я б ніколи не наважився потурбувати вас, мій принце. Але становище дуже серйозне.

— Ха, — хмикнув канцлер і, демонстративно склавши руки на грудях, відвернувся до вікна.

Військовий міністр злякано подивився на Мартина.

— Продовжуйте, — підбадьорив його Мартин і підійшов ближче. Так дивно було ступати в цих сап'янових чобітках. У кутку він побачив справжній трон і, зробивши знак військовому міністру, попрямував до трону. Сівши, приготувався уважно слухати.

Міністр заговорив, хвилюючись і щохвилини збиваючись:

— На дорозі Суму і дорозі Радості, на дорозі Сили і дорозі Слабкості — усюди знову з'явилися мрачнауси. Вони стягують сили, щоб рушити на палац. У цьому немає жодних сумнівів.

— Мрачнауси? — перепитав Мартин, а потім додав, щоб не видати своє незнання: — Так-так, звісно, мрачнауси.

— Це все брехня і дурість, — не витримавши, закричав канцлер з іншого кутка залу. І став стрімко наближатися. Обличчя військового міністра побіліло від страху.

Злякався і Мартин. Перемагаючи себе, він запитав:

— Чому ви так вирішили?

— Це дурниця! Поки я відповідаю за міжнародні договори, я можу так стверджувати. Мрачнауси ніколи не посміють порушити підписаний мною договір. Ми зобов'язалися не нападати один на одного. І в цьому ви самі зможете переконатися, поговоривши з їх послом. Він чекає на вас з ранку.

Канцлер плеснув у долоні, не давши Мартину заперечити, і в двері, що моментально розчинилися, увійшов чоловік у сірому плащі. Він і сам був якийсь сірий з голови до п'ят, навіть вуса, які стирчали убік, були сірого кольору. На голові у нього красувалася каска, в якій Мартин з подивом впізнав мишачу голову.

Знявши каску, посол схилив коліно.

— Ми підтверджуємо свою вірність нашій дружбі. Я прибув повідомити вашій високості, що невеликі частини дружньо налаштованих до вас мрачнаусів проходять повз ваші кордонів у зв'язку з проведенням невеликих маневрів. Мрачнауси ніколи не порушать договір дружби.

З цими словами посол пішов з гордо піднятою головою.

— Тепер ви бачите, — канцлер розплився в усмішці. — Це просто маневри.

— Але вони... вони переходять наші кордони, — не міг стриматися військовий міністр.

— На маневрах можливі помилки, — здивовано підняв брови канцлер. — Невже ви, військовий, цього не розумієте?

Міністр похитав головою. Канцлер весь кипів від гніву. Його руки у білих рукавичках знову піднялися для ляска. Тільки незрозуміло було, що ще могло статись після нього.

Міністр же, схоже, зрозумів. Він спробував наблизитися до Мартина.

— Ваша високосте, повірте мені ...

Військовий міністр подобався Мартину. Він був уже старий, і його сиві вуса вселяли

куди більше поваги, ніж гострі, як піки, вуса канцлера.

— Стривайте, — Мартин поманив до себе міністра. Він подумав, що раз у нього є військовий міністр, то повинна бути і якась розвідка.

— Викличте до мене начальника розвідки. Є у нас така?

Військовий міністр судорожно ковтнув повітря і замовк, опустивши голову.

Мартин здивовано переводив погляд з військового міністра на канцлера. Щось тут явно було не так.

— Начальник розвідки, — виступив вперед канцлер, перериваючи це тривале мовчання, — вирушив у тривалу подорож.

— Тобто як... у подорож. Як же ми без розвідки?..

Канцлер у відповідь розвів руки в сторони.

— Нічого не розумію, — Мартин подивився на військового міністра.

— Дозвольте мені, — схвильовано почав той.

— Не поспішайте, мій дорогий, — перебив його канцлер, і стільки було загрози в його голосі, що навіть Мартин відсахнувся. Але потім він зібрався з духом і попросив військового міністра продовжувати.

— Начальник розвідки ні в якій не подорожі.

— А де ж він?

— Його заарештовано.

— Пане канцлере, — обурено заговорив Мартин. — Як це розуміти?

— Так, ми його заарештували, — став пояснювати Мартину, немов маленькій дитині, канцлер.

— Але чому? — Мартин став домагатися відповіді. — На порозі війни!

— Його викрито як шпигуна і ворога держави.

— Як ворога? Як шпигуна? На чію користь він шпигував? Невже мрачнаусів? З якими, як ви стверджуєте, у нас договір.

Канцлер на секунду забарився, але потім знову заговорив рівно і спокійно:

— Мрачнауси тут ні до чого, він шпигував на користь Трефонії.

— Але Трефонія — дружнє нам королівство, — спробував вставити слово військовий міністр.

— Тому подвійно прикро. Нехай би мрачнаусам продався, але він шпигував на користь дружньої держави! — Від обурення канцлер затряс кулаком.

— Нічого не розумію, — похитав головою Мартин. — Я сам хочу розібратися. Доставте його до мене. І негайно.

— Але це неможливо, — похитав головою канцлер.

— Я вимагаю! — тупнув ногою Мартин. Канцлер обурено повів плечима.

— Це дійсно неможливо, ваша високосте, — тихо сказав військовий міністр. — Якщо вже пан канцлер сказав, що це ворог держави, значить...

— Що це означає?

— Це означає, що його вже немає в живих. Ворогами держави називають тих, кого вже вбили.

— Тоді слухайте мій наказ. — Мартин збуджено заходив по залі. — Послати загони на дорогу Суму, дорогу ... — ну, на всі, які ви назвали.

— Слухаю, — клацнув каблуками військовий міністр.

— Ви не повинні цього робити! — заволав, як ужалений, канцлер.

— Це ще чому? — повернув до нього голову Мартин.

— Це може бути розцінено як провокація. Мрачнауси вирішать, що ми їм не довіряємо і збираємося порушити договір про дружбу.

— Але ж вони виставили своїх солдатів.

— Як ви не зрозумієте, ваша високосте, у них маневри. Маневри у них.

— Ах, у них маневри! Тоді я оголошую маневри у себе. Дійте. Військовий міністре, чого ж ви стоїте?!

Військовий міністр навіть розплакався від задоволення.

— Дякую, ваша високосте, — прошепотів він, йдучи.

— Ви просто не розумієте, до чого це може призвести, — насупив брови канцлер. — Негайно скасуйте наказ. Інакше ...

— Інакше — що? — підняв на нього очі Мартин.

— Нічого-нічого, — став кланятися, віддаляючись, канцлер. Але якщо слова його були лестиві, то очі загорілися справжнім злим вогнем. І Мартин це ясно бачив.

Услід канцлеру він крикнув:

— Завтра вранці я чекаю вас з військовим міністром у себе.

Він відчув, що страшенно хоче спати, і тому услід за слугами вирушив до своєї опочивальні.

V

Мартин незабаром прокинувся і, широко розкривши очі, став дивитися навколо. Він нічого не розумів. Лягав спати у розкішному ліжку з балдахіном, а прокинувся вдома. Невже це все йому приснилося? "Хоча хіба могло бути інакше", — подумав хлопчик, дивлячись на свій старенький телевізор. (Майже у всіх в класі вже були кольорові, тільки вони з мамою ніяк не назбирають грошей.)

Він запізнювався до школи, тому часу на особливі роздуми у нього не залишилося. Нашвидку поснідавши, схопив портфель і побіг.

У класі він поступово став приходити до тями: безсумнівно, це був усього лише сон, але такого сну Мартин раніше ніколи не бачив. Він так добре пам'ятав найдрібніші подробиці. Кожен жест і голос. Все — від портрета на стіні палацу до золотого гудзика на своєму камзолі.

Знайомий скрипучий голос змусив хлопчика здригнутися. Поки вчитель говорив, Мартин не міг відірвати від нього очей. Які схожі учитель і канцлер! Тільки у того вуса і борода. Але в обох однаковий злий погляд.

— Тупиця! — раптом закричав учитель, проганяючи когось від дошки. — А тепер ти! І він тицьнув своїм довгим пальцем у бік Мартина. Ноги раптово стали ватяними, і Мартин, ледь-ледь пересуваючись, підійшов до дошки.

Він розв'язав задачу швидко, але вчитель все одно не хотів ставити йому гарної

оцінки. Він почав пильно розглядати написане на дошці.

— Трійка! — закричав учитель після того, як знайшов у розв'язанні щось, що не сподобалося йому.

— Але чому? Я ж розв'язав, — тремтячим голосом запитав Мартин.

— Ти не закрив дужки! Я ставлю оцінки, а не учні. Втовкмач собі це у голову. Я! Я — вчитель, а ти всього лише учень.

— Ви завжди так, — пробурмотів осмілілий Мартин, забувши, що перед ним не його канцлер, а його вчитель. — І начальника розвідки оголосили ворогом держави...

І тут, на свій подив, Мартин почув у відповідь:

— Я правильно оголосив його ворогом... Що?! — відкашлявшись, вчитель продовжив: — Верзеш всілякі дурниці, а я через тебе повинен їх повторювати. Іди на місце, а то тобі взагалі буде два бали. І мовчи. Не хочу тебе слухати.

Мартин сидів і нічого не міг зрозуміти. Чому раптом той підхопив фразу про начальника розвідки. Звісно, він міг просто обмовитися. Але міг у гніві і проговоритися. Хоча про що тут сперечатися? До чужого сну ніхто не може проникнути. Це точно.

Як на голках, Мартин досидів до кінця уроків.

Він летів зі школи з такою швидкістю, що навіть прибиральниця тітка Марія закричала йому вслід:

— Під машину не попади, шибеник!

Лягаючи спати, Мартин мріяв тільки про одне: щоб його сон повторився. Але він добре знав, які нездійсненні дитячі мрії.

VI

Вранці Мартина розбудили кроки. До нього влетів військовий міністр зі словами:

— Ваша високосте, війна! Мрачнауси захопили у полон всі надіслані вами загони.

Мартин протер очі: ліжко з балдахіном, військовий міністр з пишними сивими вусами ... Він тихенько вщипнув себе і тут же зойкнув. Якщо це сон, то чому йому боляче.

Він схопився на ноги.

— А ще ... ще є у нас солдати?

— Так точно.

— Вишліть загони, зупиніть мрачнаусов.

— Солдати чекають вашого наказу, ваша високосте.

— Відправляйте їх, а мені дайте відповідь: звідки наступає противник?

— Мрачнауси йдуть по всіх чотирьох дорогах, що ведуть до замку. По дорозі Суму і дорозі Радості, по дорозі Сили і дорозі Слабкості. Полчища мрачнаусов незчисленні.

— До бою!

Військовий міністр вийшов, трясучи шпорами.

Нашвидку одягнувшись, Мартин підійшов до вікна. Сотні солдатів розходилися від замка. Вони йшли мовчки, ніби розуміючи, що йдуть не просто в бій, але і на вірну загибель. І Мартин нічим не міг зараз їм допомогти.

Військовий міністр повернувся, несучи щось попереду себе.

— Ваш меч, ваша високосте, — він простягнув Мартину яскраво сяючий клинок.
— Час настав, — додав він.

— Але я ... — почав було Мартин, беручи до рук холодний метал. — Мені потрібен хтось, хто дав би мені уроки.

— Невже ви забули наші уроки, ваша величносте? — здивовано сказав військовий міністр.

Коли Мартин це почув, він раптом виразно пригадав, як його вчили фехтування. Згадав галявину серед беріз, де він бився, навчаючись перемагати. І руки його згадали те, про що забула голова. Мартин кілька разів розсік мечем повітря, з кожним разом відчуючи себе все впевненіше. Навіть старовинну в'язь на клинку згадав. Він згадав усе і повернув до міністра радісне обличчя. Але печаль на обличчі міністра змусила згаснути його радість. Він зрозумів, що треба діяти.

— Ми повинні їхати, — сказав йому Мартин. — Негайно!

І пішов слідом за військовим міністром, краєм ока розглядаючи сходи, зали, обладунки лицарів, які зустрічалися дорогою. Варта завмирала у повазі, коли вони проходили повз.

VII

Вони вскочили на коней, і Мартин з подивом відчув, що без остраху сидить в сідлі і ні на крок не відстає від військового міністра. Слідом за ними рушив невеликий загін охорони.

Незабаром Мартин з військовим міністром в'їхали на пагорб, і перед ними розгорнулася вся картина битви. Мрачнауси йшли загонами. І солдати Мартина ніяк не могли їх зупинити. Труба кликала вперед, але хвилі мрачнаусів відкидали і тіснили їх, захоплюючи ініціативу.

Мартин зауважив, що мечі його солдатів ламалися, не витримуючи сутички. І беззбройні солдати легко ставали бранцями мрачнаусів.

— Що це?! — закричав Мартин. — Чому їх мечі такі слабкі?

— Я боюся про це навіть подумати, — ухильно відповів міністр.

— Я вимагаю відповіді, — насупив брови Мартин.

— Ми замінили наші старі мечі найновішими, викуваними за наказом пана канцлера.

— Прокляття! З чого ж ці нові мечі?

— Пан канцлер наказав викувати для наших воїнів скляні мечі.

— Це зрада! — схопився на коня Мартин. — Знайти і привести до мене канцлера.

Вони поскакали до палацу. Дорогою Мартин запитав:

— А де ж ваші старі мечі?

— Вони у збройному арсеналі. У вежі. Але ключ від арсеналу у пана канцлера.

— Зламати замок і видати решті солдат справжні мечі.

Прискакавши до башти, Мартин наказав відкрити її двері. Солдати, виконавши цей наказ, відступили в бік.

Увірвавшись всередину, вони з військовим міністром не побачили там жодного

меча. Тільки павутина та кажани.

— Знайти канцлера! — знову закричав Мартин.

Але його солдати повернулися ні з чим. Канцлер безслідно зник.

Глянувши на свій приречений палац, Мартин задумався. Солдат для оборони залишалося занадто мало.

VIII

Мрачнауси вже відчували близькість перемоги. Їх сірі плащі все наближалися. Військовий міністр з невеликою групою солдат вирушив перекрити одну дорогу. Мартин зі своєю жменькою воїнів — іншу.

Незабаром попереду здалися мрачнауси.

— Підпустимо їх ближче, а потім вдаримо! — пошепки наказав Мартин. Так і зробили.

Не чекаючи нападу мрачнауси розбіглися в паніці. І Мартин зміг рушити далі. Але коли з-за повороту з'явилася ціла армія мрачнаусів, він зрозумів, що зупинити її не зможе, і пожалів своїх солдатів.

Відпустивши їх, він зійшов з дороги і сховався поблизу. Він бачив усіх, його ж не бачив ніхто. Тисячі чобіт грюкали повз. Мрачнауси йшли святкувати перемогу.

— Мрачнауси — це сила! — кричали перші ряди.

— Мрачнауси — це сірість! — кричали другі.

— Сірість — це сила! — кричали на весь голос перші і другі, рухаючись повз Мартина.

У своїх мишачих шапках вони більше були схожі на мишей, ніж на людей. Вони йшли і йшли, і не було цього сірому потоку кінця.

Мартин поскакав геть, не знаючи, що по його слідах вже пішли мрачнауси-шукачі, винюхуючи і вслухаючись.

Захопившись, Мартин навіть не помітив, як переступив межу своєї країни і опинився в королівстві Трефонії. Тільки потім він виявив, що будиночки тут були трошки іншими та інші квіти вирощували жителі на своїх клумбах.

Тут і був би його порятунок. Але коли він під'їжджав до замку королеви, довгі мотузки злетіли у повітря, обгорнули його і скинули на землю.

Шпигуни-мрачнауси наздогнали його на чужій території.

— Ми виконали наказ Учнауса Першого, нашого короля, — самовдоволено посміхнувся один з них.

— Їх сірість буде задоволена, — додав другий.

— Їх сірість напевно нагородить нас орденом Хвоста першого ступеня, — мрійливо протягнув третій, зв'язуючи руки Мартину.

І Мартина відвели до палацу королеви Трефонії, замкнувши у найглибшому підземеллі.

— На троні Трефонії — королева, — повчав його командир мрачнаусів. — Але правлять тут три лицаря великого сірого воїнства. Пам'ятай про це, якщо хочеш ще трохи пожити!

Вони кинули його на підлогу темниці і пішли.

IX

За деякий час двері відчинилися і на порозі виростили три фігури. На головах у них були не звичні мишачі голови, а шоломи з двома ріжками. Дивилися вони гордовито, говорили обурено:

— Ти наважився не послухатися нашого короля Учнауса Першого! Вже за це на тебе чекає смерть. Тебе стратять, якщо на те буде воля короля.

Мартин здригнувся. Коли світло ліхтарів упало на обличчя лицарів, він впізнав в них своїх однокласників Баранів. Вони важно походжали перед ним, тримаючи руки на рукоятках мечів.

— Встати! — закричав раптом один. — Коли з тобою говорять лицарі сірості, ти повинен стояти!

І оскільки Мартин не поспішав виконати наказ, до нього підскочили стражники і змусили піднятися.

— Ми доставимо тебе на територію нашої імперії і там стратимо. Радій, що зараз ми не в себе вдома.

Іржаві двері зі скрипом зачинилися за ними. До камери не пробивався жоден промінчик світла. У суцільній темряві самі собою закривалися очі.

Мартин був бранцем, але це не означало, що він здався. Нехай не сподіваються!

X

Мартин насилу прокинувся. Очі злипалися. Сон не приніс відпочинку. Голова боліла. Він ледве добрався до школи. І, звичайно, запізнився. Добре, що тітка Марія не погнала його до класу, а дозволила пересидіти у гардеробі. Вона гладила свою кішку і слухала радіо, яке повідомляло їй час. Коли наступав кінець уроку, тітка Марія звірялася з годинником і йшла дзвонити. Мартин вирішив йти на другий урок. Коли Мартин увійшов до класу, всі навколо замовкли. Він поклав портфель на парту, здивовано подивившись по сторонах.

— Ти повинен вибачитися перед нами, — раптом виступив вперед один з Баранів.

— Це ще чому?

— Ти запізнився!

— Ну і що?

— А те, що вибачайся або зараз заробиш! — На допомогу меншому Барану підійшов більший.

— Нізащо. — Мартина розлютило, що саме вони засадили його до темниці і погрожували вбити.

Баран кинувся вперед, і вони покотилися по підлозі. Продзвенів дзвінок, але ніхто його не почув.

І раптом над ними пролунав злий голос:

— Це ще що таке!

Мартин встав, піднімаючи з підлоги відірвані гудзики.

— Геть з класу!

Мартин вийшов, не сказавши ні слова. За Барана ж брати стали щосили просити, кричачи, що Мартин сам накинувся на нього. І ніхто не заступився за Мартина, не сказав, що це брехня. І Баран залишився у класі.

Так Мартин просидів і наступний урок у тітки Марії. Вона дала йому голку з ниткою, і він пришив відірвані гудзики. Добре, що встиг їх зібрати. А коли тітка Марія вийшла, він встиг навіть потайки поплакати від незаслуженої образи.

Тітка Марія принесла йому склянку компоту з їдальні, і Мартин дивився на неї відданими, вдячними очима.

Він мріяв про те, щоб скоріше настав час сну. І згоден був навіть вирушити до темниці, але тільки не залишатися тут.

Після уроків, виходячи зі школи, він зіткнувся з одним з Баранів.

— Дивись, Мартине, — багатозначно сказав той. — Ти неправильно себе поводиш. Не зносити тобі голови.

— Що-що?! — закричав Мартин не своїм голосом. — Ти хочеш сказати, що посадив мене до в'язниці! Кажі далі до кінця!

— Я все сказав, — випалив у відповідь Баран, очі якого наливалися кров'ю, немов він готовий був вибухнути.

— Ти боїшся сказати правду! Ти боягуз! Боягуз! — закричав Мартин.

— Ну ти! — скипів Баран і підніс до носа Мартина кулак. Але тут же відсмикнув його, глянувши кудись вгору. І відійшов, обличчя його було вкрите червоними плямами від злості, що не знайшла виходу.

Мартин теж підняв голову, але у вікні учительській нікого не було видно, тільки злегка ворушилася фіранка. Невже і тут між ними є якийсь зв'язок?

Він поспішив додому, щоб скоріше з'ясувати всю правду. Дізнатися її він міг тільки там, де все його вороги діяли не криючись. Тут, у цьому світі, своє зло їм слід було маскувати, прикривати чимось іншим; там же, де над ними нікого не було, вони проявляли його відкрито. Саме там він може задати їм це питання, і нехай спробують відповісти. Хоч він у в'язниці, але він все одно залишається вільною людиною. Не ґрати на вікнах визначають твою свободу. Можна жити без них, але відчувати себе гірше за ув'язненого.

XI

Мартин прокинувся у непроглядній пітьмі. Десь капала вода. Ці повільно падаючі краплі повернули його до дійсності. Він знову опинився у підземеллі, тож не треба шукати вимикач настільної лампи. Її тут немає. Він згадав, як його схопили, як притягли сюди, кинувши на купу соломи.

Мартин скочив на ноги і підійшов до дверей. Він обмацав кожен куточок, кожен виступ, сподіваючись виявити хоч щось, що допомогло б йому вибратися звідси. Але безуспішно. Темниці будуються не для того, щоб з них виходили. Тут нудяться довгі місяці і роки.

Він повернувся на солому. Вода капала і капала. Він пішов на звук, щоб зібрати хоч трохи для пиття. Це виявилось дуже важкою справою. Краплі падали рідко, залишаючи

на губах ледь відчутну вологу.

Голова йшла обертом. Його країну грабують! Не можна сидіти склавши руки. І Мартин знову кинувся до дверей. І загупав у них з усіх сил. Але ніхто не відгукнувся. Очевидно, він був єдиним полоненим у цій темниці.

Раптом Мартин почув дивні звуки за стіною. Прислухався. І тієї ж хвилини камеру прорізав промінь. Мартин закрився від нього рукою, оскільки очі встигли відвикнути від світла. Коли ж відкрив їх, побачив у отворі стіни старого у фартусі. За ним стояла висока жінка у довгій сукні зі шлейфом. На голові у неї була корона.

"Королева, — подумав Мартин. — Королева Трефонії".

— Ваша величносте, — звернувся до неї чоловік, відступаючи в бік, — ось цей бранець.

Він підняв над головою ліхтар, і королева увійшла до камери.

Мартин схопився і притулився до стіни. Королева озирнулася навколо.

— Принце, я прийшла звільнити вас. Моє серце не витримає такої ганьби. Хоча мій замок і захопили три сірих лицаря, однак це мій замок, а у мене не може бути бранців.

Дивлячись на неї, Мартин поступово згадував, на кого схожа ця королева, — це ж тітка Марія з їхньої школи. Невже і вона зачарована?

Королева продовжувала:

— Мій садівник відведе вас до виходу з замку через потаємний хід, про існування якого нічого не знають лицарі. Вони захопили замок, але не мене. Ідіть за моїм садівником і не хвилюйтесь. Лицарі зараз далеко звідси. Вони поїхали до свого повелителя Учнауса. І везуть йому ваш меч.

— Мій меч? — перепитав Мартин. Він раптом згадав, як ті, що захопили його, перемовлялися, чи той це меч, який повинен бути у принца.

— Так, ваш меч. Ви необачно віддали його ворогові. Хіба ви забули, що саме він повинен був принести перемогу?

— Як перемогу?

— Хіба вам не говорили, що його треба берегти як зіницю ока? Це меч вашого народу, і тільки з його допомогою можна здобути перемогу.

— Але на мене напали раптово, — почав виправдовуватися Мартин. — І чому ж меч не допоміг мені?

— Ще не настав його час. Меч може віддати всю свою силу тільки тоді, коли накопичить її.

— Я поверну свій меч, — рішуче сказав Мартин.

— Так і має бути. Так написано в старих книгах. Сірість не може перемогти. А зараз ідіть. І добудьте перемогу своєму народові. Мартин вийшов слідом за садівником. Вони йшли довгими переходами, поки не вибралися назовні. Тут Мартин чекав осідланий кінь. На попоні, якою він був накритий, Мартин побачив дивний герб: кішка на фоні замку.

— Що це? — запитав він.

— Це герб нашої королеви, — відповів садівник і вклонився.

Мартин прикріпив до поясу новий меч, який йому передав садівник, і пришпорив коня. Йому слід було забратися подалі, поки сірі лицарі його не кинулися.

XII

За кілька годин Мартин і зовсім забув про свій полон. Кінь легко ніс його вперед. Тільки доля меча хвилювала Мартина. Куди і навіщо його відвезли? Як зможе він отримати меча назад?

Пару раз він натикався на загони мрачнаусів, але вчасно встигав сховатися. Оскільки мрачнауси не зустрічали опір, вони рухалися зі страшним шумом. Блукали дорогами, горляючи свої гасла: "Сірість — це сила", "Хто не сірий, той проти нас", "Скоро все буде сірим". І всюди було видно їх тупі обличчя, які оживали тільки тоді, коли лунав черговий наказ командира.

Мартин задумався і поїхав повільніше. Раптом на нього стрибнув хтось зверху і звалив з коня. Кінь заіржав, спробував поскакати, але теж був зупинений вмілою рукою. Мартина оточили незнайомці, руки його вже були зв'язані ззаду. Він не чекав нічого хорошого.

Мартин напружено вдивлявся в їхні обличчя, які раптом просвітлилися.

— Та це ж наш принц!

Цей вигук одного з солдатів вивів всіх із заціпеніння. Хлопчика звільнили. Як виявилось, солдати ці не здалися, уникли полону і тепер невеликою групою продовжували боротися з ворогами. Вони билися за перемогу над сірістю, і Мартин не мав права сказати, що у нього немає чарівного меча, — адже вони всі так мріяли про перемогу.

— Чи немає серед вас мого військового міністра? Чи живий він? — запитав Мартин. І почув у відповідь, що, за чутками, військовий міністр живий і теж керує такими ось лісовими солдатами.

— Мені потрібно дізнатися, де зараз три сірих лицаря, — сказав Мартин. Він сподівався таким чином встановити місцезнаходження свого меча. І вони вирушили на велику дорогу, щоб взяти "язика".

На дорозі вони пропустили дві великі колони сірих солдатів, через численність яких вступати у сутичку не мало сенсу.

— Сірий сірого бачить здалеку! — кричали вони. — Сірий не думає, сірий воює!

І знову їхнє улюблене:

— Сірість — це сила! Сірість незабаром завоює весь світ!

Коли ж на дорозі з'явилися двоє вершників, солдати приготувалися. За хвилину засвистіли мотузки, ворогів швидко повели в глиб лісу, а у загону стало на двох коней більше.

Як з'ясувалося, сірі лицарі були зараз у замку Мартина. Там вони чекали приїзду Учнауса Першого. Солдати розклали на землі карту, яку дістав з-за пазухи сірий солдат. Її була надруковано у імператорській друкарні, і всі країни на ній були пофарбовані сірою фарбою. Все це називалося імперією їх сірості Учнауса Першого.

Мартин знаходив місця, де він встиг побувати. Ось його замок. Ось замок королеви

Трефонії. А між ними руїни занедбаного замку. Тепер все це збирався захопити Учнаус. І не тільки збирався: він майже здійснив свій план. Сірі солдати тепер були всюди.

XIII

Мартин велів лісовим солдатам рухатися у бік замку. Він повинен був точно встановити, де меч. Йшли обережно, обходячи маленькі села, щоб не привертати завчасно уваги ворогів.

Незабаром вони стояли біля покинутого замку, розташованого якраз на півдорозі до замку самого Мартина. Стіни цього замку заросли плющем, і навіть важко було зрозуміти, як він насправді виглядав. Одне було ясно: замок був таким величезним, що рівного йому не знайти і сьогодні. Ніби тут жили велетні, а не люди.

Рушили далі. Раптом на дорозі перед ними з'явилися сірі солдати. Йти в сторону було пізно. І спалахнула сутичка.

Мартин бився серед перших. Він був безмежно вдячний своїм вчителям у цій країні, які навчили його міцно тримати меч. Навчили захищатися і нападати. У його світі це дійсно було не потрібно. У світі метро нікому не потрібне вміння сидіти у сідлі. У світі ракет немає місця мечу. Але тут це вміння було найважливішим — саме воно вирішувало, чи бути живим. Бути вільним або стати рабом.

Сірих солдатів відтіснили до обриву, перемагаючи одного за іншим. І ось вона, перемога!

Мартина було злегка поранено. Рану швидко перев'язали. Він радів як загальній перемозі, так і своєму бойовому хрещенню.

Не гаючи часу, вони рушили далі. І ще через один перехід розташувалися на горі перед замком.

Защемило серце. Довгі сірі прапори майоріли на всіх вежах. Вони спускалися до самої землі, і, здавалося, це сірі язики злизують замок до своєї ненаситної утроби.

Кілька таборів сірих солдатів розташувалися біля кріпосних стін. Горіли багаття, на яких готували їжу. Сонце поступово йшло за ліс.

"Як можна пробратися до палацу?" — задумався Мартин, побачивши, що замковий міст охоронявся десятками сірих солдат і один їх табір розташувався прямо перед цим мостом.

Однак Мартину показали північну вежу, внизу якої був потайний вхід до замку.

Мартин став готуватися до вирішального походу. Всі активно йому допомагали — хто чим міг. Але коли він запитав, хто йде з ним, всі почали здивовано переглядатися. Мартин почервонів. Йому було соромно: невже вони злякалися?

І тут один з його воїнів виступив вперед. Це був старий воїн, він віддав службі все життя, все знав і все бачив. Він сказав, дивлячись прямо в очі Мартину:

— Хіба ти, принце, забув, що один повинен добути меч? Так говориться у всіх наших переказах.

І він заговорив так проникливо, ніби це не він, старий солдат, а народ вів зараз розмову зі своїм визволителем:

— Там сказано: меч, який пішов від принца, може повернутися до нього,

наповнений чарівною силою, якщо принц зможе добути його сам.

Мартин раптом зрозумів, що вони про все давно знали. Вони розуміли, що у нього немає того, найголовнішого, меча. І дізналися це не від нього, а з старовинних оповідань. Як дивно минуле переплелось з майбутнім. І він, прийшовши в цей світ занадто пізно, багато чого про нього не знає. А світ цей був такий же великий, як і той, який він покинув вдома.

XIV

Коли остаточно стемніло, Мартин рушив у бік замку. Коня він залишив, і зараз йшов ледь помітною у густих сутінках стежкою. За годину підійшов до замку. Уже не сонце, а відблиски полум'я багать грали на його стінах. Повсюди лунали крики сірих солдат. І тут Мартин ненавмисно зіткнувся з одним з них. Солдат розгойдувався на вітрі, притискаючи до мундиру казанок. Мартин непомітно схопився під плащем за меч. Але солдат не звернув на нього жодної уваги. Темрява робила всіх однаковими, і він не визнав у Мартині ворога.

Принц впритул підійшов до башти. Він розсунув кущі і притулився до стіни. Руками намацав уступ, про який йому говорили. Потім мечем розсунув каміння, і йому відкрився вхід. Ковтнувши наостанок свіжого повітря, Мартин пірнув у вежу.

Коли двері за ним зачинилися, він відразу зрозумів, що не передбачив важливого моменту. У цьому потаємному ході панувала повна темрява.

Як йому був потрібен факел! А ще краще — електричний ліхтарик! На жаль, електрику тут ще не було винайдено.

Мартин пересувався обережно, мало не на дотик. Йому здавалося, що будь-якої хвилини він може кудись провалитися. Можливо, це було і не так, але в повній темряві у голову приходять найстрашніші думки.

Приплив свіжого повітря змусив Мартина підняти голову. Він зрозумів, що задихнутися тут не можна: вітерець проникав через невеликі щілини.

Хлопчик зробив ще кілька обережних кроків, як раптом відчув під ногою порожнечу, в яку полетіли дрібні камінчики. Вони падали туди замість Мартина. Наляканий, він вирішив повернутися на найближчу широку площадку, але стояв, не наважуючись зрушити з місця. Краще пересидіти тут до світанку, — раптом ці щілини в стінах пропустять хоч трохи світла і дозволять більш безпечно рухатися вперед.

Він намацав місце під собою, щоб не скотитися у прірву, і повільно сів біля стіни. Меч поклав поруч. Відчувши за спиною надійний захист — потужну стіну, Мартин міг дозволити собі трохи розслабитися, прикрити очі.

Сюди ледь-ледь долітали вигуки сірих солдатів. А незабаром і ті стихли. Настала ніч, і вона ставала головніше і важливіше від всіх, вона царювала і над правими, і над винними.

XV

Уранці Мартин схопився на ноги і відразу безсило стиснув кулаки. Він даремно сподівався встати з першими променями сонця. За вікнами вже шурхотіли шинами тролейбуси. На кухні ледь чутно говорило радіо.

Мартин заходився складати сумку. Не забув покласти і спортивну форму, бо сьогодні — фізкультура.

На уроках йому не сиділося. Він майже ні з ким не розмовляв на перервах. Усі його думки були зараз там — у палаці. Йому треба йти по меч. Тому й на фізкультуру пішов, неначе ще повністю не усвідомив, де він і хто він.

— Ти чому, як сонна муха?! — гримнув на нього вчитель.

А Барани зареготали.

— Сонна тетеря!

Мартин потягнувся рукою до меча. Та ніякого меча на поясі не виявилось. Довелося вдовольнитися тим, що є. І тут, звичайно, Мартин дав маху. Він не зміг, як не старався, підтягнутися на руках стільки разів, скільки це вдавалося зробити їм. Він підтягався, зціпивши зуби, з останніх сил, а вони легко, граючись.

Мартин звів погляд. Тут, у цьому світі, м'язи його були не ті. Він не вмів володіти мечем, сидіти в сідлі. Але все одно: хіба це дає їм право знущатися з нього?

— Мало каші з'їв, — сказав учитель, спостерігаючи за Мартином із-за волейбольної сітки.

А Барани підступили, затисли його плечима і погрозливо зашепотіли:

— Ти слабосилий, ми попереджуємо, що ти поводишся неправильно. Гляди, то було наше останнє попередження.

І почали боляче штовхати Мартина, граючись ним, немов м'ячем.

Ледве вирвався від них і вибіг, супроводжуваний ненависним реготом, у коридор. Як був у спортивній формі, так і йшов зараз коридором. До кінця уроку ще море часу. Та в залі йому вже немає чого робити, і він піднявся у клас.

Посидів за своєю партою, потім підійшов до дошки. І тут його погляд зупинився на ключі, що стримів у ящику вчительського столу. Його увагу привернув не сам ключ, а дивний його брелок. Таких він ніколи в житті не бачив, та й навряд, щоб їх взагалі випускали й продавали. Брелок мав вигляд коштовної королівської прикраси. Оправлений діамант мінився усіма барвами веселки. Дивно: вчитель ніколи не забував свого ключа. Але сьогодні на уроці він кілька разів висовував ящика й щось там знервовано розглядав. Не міг заспокоїтися протягом цілого уроку. І ця знервованість, певно, призвела до того, що він забув свого ключа. Мартинове серце шалено закалатало. Він простягнув руку до ключа, повернув його й висунув шухляду. І зразу в голову вдарила кров. Виявилось, що в шухляді була карта, така сама, як та, яку вчора захопили його солдати. Карта з друкарні імперії сірих. Як вона могла тут опинитися? Мартин побачив на ній свій палац і палац королеви Трефонії... Але що це? Чому занедбаний палац обведено на карті товстою лінією? Кого цікавить цей зарослий плющем палац? Мартин пильніше придивився і побачив ледь помітний напис олівцем — МЕЧ!

Невже його меч сховано саме там? Тоді це дуже підступна ворожа хитрість. Адже Мартин збирався шукати меч зовсім в іншому місці. А там, у палаці, на нього, напевно, чекає пастка, у той час, як меч спокійнісінько лежить серед руїн.

Мартин засунув шухляду. Все було так добре замислено, що не залишало йому жодних шансів на перемогу. Він повинен був битися і накласти головою за ніщо. А після його загибелі меч спокійнісінько б перенесли у палац.

Мартин вийшов з класу.

XVI

Він біг вулицею — і ніхто б не подумав, що цей хлопчина в синьому спортивному костюмі і червоних кедах спішить по чарівний меч.

Мартин уже повертав у сквер, який вів прямісінько до його дому, як раптом ледь чутний дивний звук примусив його повернути голову. Він завмер: з протилежного кінця скверу йому навперейми мчали три вершники.

Спочатку подумав, що це спортсмени-кіннотники, але потім ураз збагнув, що спортсмени не можуть бути в обладунках. А придивившись, побачив ще й шоломи з ріжками на головах. Це були сірі рицарі, що прорвалися у наш світ. Як вони могли тут опинитися? Часу на роздуми не залишалося. Мартин повернув назад. Він сховався за дерево, щоб пересвідчитися, що все це йому не примарилося.

Вершники пересувалися дивними кидками, немов це було при уповільнених зйомках. Мабуть, їм важко давалася подорож у нашому часі. При цьому вони скакали, пригнувши голови до кінських грив, неначе мчали з великою швидкістю. Можливо, насправді воно так і було — на їхній погляд. Та Мартинові здавалося навпаки, — що вони рухаються у найповільнішому темпі.

Він кинувся бігти, відчуваючи силу кожним своїм м'язом. Цей час був його часом. Мчали його машини, стояли його будинки — він не потребував ніяких додаткових зусиль, щоб подолати цю віддаль. Проте він чомусь знову мало не наштотхнувся на сірих рицарів. Тепер вони з'явилися зліва і наближалися до нього зовсім з іншого боку. Мартин кинувся назад, розуміючи, що хоч рицарі рухаються повільно, але, виходить, легко можуть переноситися у будь-яке місце.

Він уже задихався, його залишали останні сили. Але за рогом, куди він прямував, знову виявилися сірі рицарі. Вони мчали, немов навіжені, за їхніми спинами майоріли сірі прапори, але у цьому шаленому галопі їм вдавалося подолати усього кілька метрів.

Вони мчали, не розбираючи дороги. Мартин уже більше не міг бігти. Він припав до стіни будинку, важко дихаючи.

І знову перед ним постали сірі рицарі. Вони спрямували своїх коней просто на нього. Ще трохи — й вони схоплять його. А що наздоганяли вони саме його, не мав найменших сумнівів.

Мартин пірнув у найближчий під'їзд і припав до скла. Дивна картина відкрилася йому: мчали машини, зрідка проїздили тролейбуси, і ніхто з водіїв чи перехожих не звертав уваги на сірих рицарів, які натужно долали метр за метром. Виходило, що їх ніхто, крім Мартіна, не бачив. І саме Мартіна добре бачили ці сірі рицарі. Вони наближалися до під'їзду майже беззвучно, неначе цокіт копит залишився там, у іншому світі.

Наблизившись, вершники витягли з піхов свої мечі. Коли морди коней уткнулися в

скло, за котрим стояв Мартин, він перелякано відсахнувся. І наткнувся на живу істоту.

XVII

За спиною в Мартина стояв сивий літній чоловік у дивному, до п'ят, вбранні. Дивною його одіж була для світу машин і тролейбусів, для світу ж рицарів вона абсолютно звична.

Мартин нерозуміюче дивився на нього.

Той чоловік схилив голову і сказав:

— Король Учнаус Перший чекає на вас, принце, — і вказав рукою на сходи. Мартин готовий був присягнутися, що ще за мить до цього під'їзд нічим не вирізнявся з-поміж десятків інших будинків навкруги. Але варто було Мартинові підвести очі, як сходи на очах цілковито змінилися. На стінах замість ламп з'явилися запалені свічки. Сходи, що вели вгору, вкривав розкішний килим. Мартин якусь мить зважував, чи йти йому туди. Та, коли побачив, що у двері під'їзду заходить один із сірих рицарів, заспішив услід за сивим чоловіком.

На кожному марші сходів стояли охоронці з мечами. Вони завмерли, немов неживі. Та Мартин добре бачив, як блищать їхні очі.

Його завели до величезної зали, де біля вікна стояла людина в мантиї, прикрашеній діамантами.

Мартин заляк на місці, не знаючи, що йому робити далі. Людина у мантиї повільно повернулася до Мартина. І Мартин злякано позадкував. Перед ним у королівській мантиї стояв його власний канцлер. Тільки на його обличчі зараз не було ні бороди, ні вусів.

— От ми й зустрілися, — мовив він.

— Але... Ми ж уже зустрічалися, — спробував заперечити Мартин.

— Чи й назвеш те зустріччю. Я знав тебе, але ти не знав мене. Ми не були рівними. А тепер усе стало на свої місця.

Він знову повернувся до вікна.

— Звідси добре видно мою країну. — І Учнаус Пертий, він же колишній Мартиновий канцлер, підкликав його до себе пальцем.

Мартин підійшов ближче. Він подивився униз. І якщо просто під будинком стовбичив сірий рицар, який залишився стерегти трьох коней серед машин і тролейбусів, то далі справді простягалися гори й долини, виднівся палац, прикрашений сірими прапорами.

"Який обман зору!" — Мартин протер очі, намагаючись відігнати цей дивний краєвид з нормального міського вікна.

— Цього ж не може бути, — вголос сказав він.

— Не може, але є, — обернувся до нього Учнаус. — Усе залежить від гостроти твого зору і слуху. — Він вказав на коней. — Люди внизу не бачать моїх вершників, тому що їм не спадає на думку, що це можливо. Гострота твого зору вже інша, позаяк ти бачив усе це на власні очі. І навпаки: тебе бачать жителі тієї країни набагато краще, ніж усі інші. Тебе мої люди можуть упізнати у будь-якому натовпі. Ти живеш для них, як і

вони для тебе. Ти існуєш тому, що існують вони. Вони — тому, що є ти.

Він поклав руку на Мартинове плече. Та Мартин відразу ж скинув королеву руку, встигнувши, проте, відчувати її незрозуміло-жахливий тягар.

— Добре, що ми сьогодні зустрілися, — продовжував король, мовби й не зважаючи на поведінку Мартина, — я давно хотів тобі сказати...

І тут він схилив до Мартина свій лисий череп.

— Не стромляй носа не в свої справи, — зашепотів він. — Ті, хто програв, не можуть перемогти. Світом правитиме сірість. І вона вже править ним.

— Ні, — відступив убік Мартин.

— Я просто попереджую тебе, — стелав плечима Учнаус і продовжував говорити своїм скрипучим голосом; — Ти б однак загинув. Я ж хочу врятувати тебе. Не шукай меча, і все буде гаразд. Ти залишишся живим. Я можу зробити тебе своїм намісником. Ти будеш так само правити у своєму палаці. Тільки в тебе буде інший канцлер, звичайно, й інший портрет на стіні. — Й він гучно зареготав, а віддихавшись, знову спитав: — Згодний?

— Ні, — Мартин відступив ще на крок.

— То ти до того ще й дурний, — Учнаус похитав головою. — Я цього не знав. Я сподівався позмагатися з мудрим супротивником, котрий зрозуміє, що всі ці розмови про сірість, яка правитиме світом, для черні. Правлять світом розумні. Але треба зробити так, щоб про це ніхто не здогадався. Нехай чернь гадає, що все у її руках, що все для неї. Сподіваюсь, ми домовилися.

— Ні! — майже закричав Мартин, роблячи третій крок від жахливого Учнауса Першого.

Учнаус підняв руки в білих рукавичках і заплескав у долоні. Одразу ж увійшли сірі солдати.

— Шкода, що ти нічого не зрозумів. — Він обернувся до охорони: — Відвезіть його і замкніть у найглибше підземелля, яке тільки можна відшукати в моєму палаці. Він вийде звідти через тридцять три роки, тому підберіть щось пристойне.

Король відвернувся до вікна. Мартинова доля його вже не цікавила.

Охорона повела хлопця вниз по сходах.

XVIII

Карета із заґратованими вікнами повезла Мартина у в'язницю. Її супроводжували озброєні верхівці. Дивно було бачити цю процесію на сучасній міській вулиці. Але ніхто не звертав на неї уваги, а якщо хтось і помічав, то відразу ж переконував себе, що йому все це примарилося.

Мартин посмикав ручку дверцят Його надійно замкнули. Тоді припав до ґрат, щоб назавжди запам'ятати краєвиди свого міста. З тролейбусів, які вони випереджали, на нього дивилися невидючі обличчя. Люди дивились і не помічали, як відвозять хлопця до ворожої в'язниці. Марно було навіть пробувати догукатися до них. І тільки одна дівчинка, яка сиділа біля вікна, зачаровано дивилася на Мартина. Потім вона затермосила свою матір, але та відмахнулася від неї, не відводячи погляду від журналу.

— Прощавай, дівчинко! — прошепотів Мартин. — Я повернуся до вас через тридцять три роки.

Тролейбус повернув праворуч, а карета з верхівцями обабіч — ліворуч. Кучер оперезав коней батоном, і вони побігли веселіше. У карету майже не проникали звуки ззовні. І все тепер було якось по— дивному навпаки. Мартину здавалося, що вони в кареті мчать щодуху, а тролейбуси і машини ледь-ледь рухаються. Все змінилося, коли він опинився в полоні. Тут і справді час минав якось інакше.

Карета під'їхала до річки й почала в'їжджати на міст. На середині моста її несподівано оповило хмарою і пролунав приглушений вибух, який буває у надзвукових літаків. І зразу ж немов прорвало звуковий заслін — Мартин почув і цокіт копит, і деренчання коліс. Він кинувся до вікна, та одразу ж одсахнувся у глиб карети. Він раптом усе збагнув: вони в'їхали на сучасний міст, а з'їжджали по мосту старовинному. Десь на середині моста й відбулося проникнення в інший світ, саме тому він і чує тепер усі звуки. Він потрапив туди, звідки повернутися буде надзвичайно важко.

Мартин подивився на свої кеди й спортивний костюм — хоч це нагадуватиме йому про колишнє життя. Кучер ще раз змахнув батоном, завертаючи у гайок.

XIX

Раптом Мартин відчув якийсь неспокій серед своєї охорони. Він поглянув у вікно і зрозумів, що їх так непокоїть: вони в'їздили в густий ліс. Кучер усе швидше підганяв коней, а вершники витягли з піхов свої мечі.

Обабіч височіли дерева, які мало не сягали небес, тому все навколо потемніло. Охоронці не перемовлялися один з одним, а мчали усе швидше.

Раптом неначе блискавки зметнулися по боках: злетіли вгору аркани, і вершники повалилися на землю.

Побачивши це, кучер ще спритніше почав підганяти своїх коней, сподіваючись швидше проскочити небезпечну ділянку. Мартин загорлав і почав щосили гатити в стінки й дверцята карети. Це шалене скакання тривало недовго. Попереду, біля поваленого дерева, що перегородило дорогу, чекала ще одна група нападників. Кучер зіліз з передка і дременув у хащі.

Ключа від дверцят не було, та кілька вправних ударів розстрожили замок вщент, і Мартин сплигнув на траву. Заспокоєні коні щипали траву. Голоси невідомих йому озброєних людей враз стихли. Всі вони обернулися до вусатого чоловіка, що наближався. І тут Мартин, здолавши заціпеніння, кинувся уперед. Він раптом згадав, хто перед ним. Його військовий міністр! Отже, він дійсно залишився живим і зараз командував загоном повстанців. Військовий міністр шанобливо привітав свого принца. І хоч старий не сяяв золотом погонів, а принц був у синьому спортивному костюмі і кедах, збоку ця церемонія виглядала цілком пристойно, саме так, а ніяк не інакше військові міністри вітають своїх принців.

Отже, Мартин опинився серед своїх солдатів, котрі продовжували боротьбу проти сірих загарбників, а не здалися на милість переможця. Тепер вони разом рушили до занедбаного палацу.

XX

Нелегким був цей перехід. Знову вони наткнулися на засідку сірих солдатів. Тут, біля занедбаного палацу, завойовники не горлали пісень, щоб не привертати до себе уваги.

Сутичка закінчилася зовсім легкою перемогою, бо під орудою військового міністра виявилось набагато більше солдатів, ніж у супротивника.

Зупинилися біля зарослого палацу. Мартин підійшов до військового міністра:

— Я піду сам.

— Гаразд, — схилив голову той. — Ми чекатимемо на вас з перемогою. Пам'ятайте, ваша високосте, у ваших руках зараз свобода усієї нашої країни. І ми нічим не в силі вам допомогти.

Мартин ступив кілька кроків по зарослій галявині. Коли обернувся, щоб на прощання помахати рукою, — він раптом побачив, що перед ним нічого немає: замість знайомих облич стояли височенні, аж до небес, стіни. Палац немов виростав з-під землі.

Мартин наддавав ходи: йому не хотілося виявитися відрізаним од своїх друзів назавжди. Серце його лунко калатало від поки що незрозумілого страху.

Він пересік руїни двох залів, та, як тільки ступав під їхні склепіння, вони неначе оновлювалися і увесь величезний простір заливало яскраве світло від безлічі свічок.

З кожним кроком позад нього виникав візерунчатий паркет. Він ступав крок по зеленому лужку, а ззаду розстелявся вже розкішний килим.

Жахнувся, коли побачив зіпертий на стіну скелет. Цього ще бракувало. Він ступив ще два кроки, і, коли скелет опинився за спиною, — перетворився на рицаря, який стояв на варті біля невеличких дверцят.

Мартин йшов та йшов, і разом з ним рухався невидимий кордон, що відділяв живе від мертвого. Розсипане на порох поставало таким, яким воно було кілька століть тому. Все це відбувалося у цілковитій тиші. Він почав спускатися в кам'яний дворик. Зненацька якийсь звір у стрибку кинувся на Мартина. Хлопець ледве встиг відхилитися і з оголеним мечем приготувався до повторної зустрічі, та грізне ричання звіра долітало вже із-за ґрат, де цей леопард сидів раніше.

Тепер Мартин ішов, міцно тримаючи меч у руках. Він кружляв палацом вже кілька годин. Та поставали нові стіни, вражали розкішшю нові зали, але слідів того, що шукав, Мартин не міг знайти. Все, що діялося навкруги, свідчило про незвичайність, особливість цього місця, і все це тільки ускладнювало пошуки меча.

Мартин був ладен уже повернути назад, як раптом на нього зверху впала липка сітка. І зразу все померкло.

XXI

Мартин рубав мотуззя, що облипало його, а у вухах лящав голос Учнауса Першого:

— Облиш це. Я ж тебе попереджав. Йди звідси. Бо загинеш.

— Ні! — кричав у відповідь Мартин. І вимахував мечем праворуч і ліворуч. Бій ішов не на життя, а на смерть. Хлопець безперестанку сік темінь. Аж раптом після одного з

найсильніших ударів, у який він уклав усі свої сили, мотуззя впало на підлогу. І зразу звинулося в одну величезну змію, яка хутко поповзла геть. Мартин кинувся за нею. Тепер він уже не пробував знищити змію, тільки слідкував, куди вона прямує.

Змія проминала залу за залом. Раз по раз вона повертала голову до Мартина й грізно сичала. Мартин не відставав ні на крок.

Раптом змія згорнулася клубком й почала виростати. При цьому її голова розгойдувалася і час від часу вона загрозливо випльовувала свій довгий, мов лезо, язик. Мартин приготував свій меч, очікуючи нападу. Не витримавши напруги, він сам замахнувся на неї. Та змія відхилилась. Мартин спробував ще раз. І знову змія миттєво відсахнулася.

Мартин стер рукавом піт з чола. Він не міг ні поворушитися, ні обминути її. Отож стягнув з себе футболку й несподівано кинув її на голову змії. Змія розпласталася на підлозі. Мартин зразу ж наніс їй нищівний удар мечем.

Та коли він підняв футболку, на підлозі ніякої змії не виявилось. Навіть найменшої її ознаки.

Хлопець роззирнувся: у цій залі він, здається, ще не бував. Незрозуміло, звідки линуло світло, що вигравало усіма барвами веселки. Мартин підвів голову й побачив у ніші меча.

Підійшов ближче й упізнав по старовинній в'язі на клинку свого меча. Тої ж миті почали зникати всі зали, загасати свічки, стіни знову перетворювалися на руїни, килими — на мох.

Мартин з піднятим вгору мечем опинився посеред зеленої галявини.

XXII

Він побачив, як його воїни на чолі з військовим міністром обіймаються, вітаючи переможця. Виявилось, вони стояли в якихось десяти метрах від нього.

— Як вам пощастило так швидко його знайти? — зустрів Мартина запитанням військовий міністр.

— Чому швидко? — не зрозумів Мартин.

— Ви не ступили і кількох кроків, а ми побачили, що чарівний меч уже в ваших руках.

Мартин збагнув, що час для них і для нього протікав зовсім по-різному, та не схотів ні в чому переконувати військового міністра. Він страшенно стомився за ці кілька годин, хоч на думку тих, хто чекав на нього, не минуло й п'яти хвилин. Тепер, коли вляглися перші хвилини загального піднесення, півколо солдатів немов залякло, боячись наблизитись до Мартина, такий забобонний страх вселяв у них меч, що світився навіть при денному світлі. Мартин рушив уперед. Він боявся сховати меч у піхви, щоб ненароком не позбавити його чарівної сили.

Усі рушили за принцем.

Наближаючись до палацу, вони знову стрічали сірих солдатів. Ці не охороняли занедбаний замок, тому на всі застави горлали своїх пісень про силу сірості. Але поява Мартина із сяючим мечем примусила їх замовкнути. Перелякано впали вони на коліна,

благаючи про помилування. А Мартин з воїнами без затримки пройшов до свого палацу.

XXIII

Із палацу назустріч Мартинові притьмом виїхало троє рицарів. У шаленому галопі вони мчали прямо на нього, не злякавшись чарівного меча.

Мартин відчув, що залишився сам на сам з ворогом. Зустріч відбулася на мосту, що вів до палацу, Вершники один за одним налітали на Мартина, замахуючись своїми мечами. Від дзенькоту металу лящало у вухах. Піший Мартин витримував напад трьох вершників. Їхні очі люто виблискували з-під шоломів з баранячими ріжками.

Сірі рицарі вийшли на третій захід. Тиша запанувала довкола. Всі розуміли, що настала вирішальна мить. Вершники мчали вперед, не звертаючи, немовби їх спрямовувала чиясь невидима рука.

І тут Мартин несподівано побачив цю руку. На одній із веж стояв Учнаус і невідривно дивився униз, немов він сам мчав зараз на коні, щоб зім'яти свого ворога, знищити раз і назавжди.

Мартин вирішив змінити тактику. Досить боронитися: треба нападати. Хлопець підпустив першого кіннотника ближче, а в останню мить відстрибнув убік і сам наніс по ньому такий удар, що вибив того із сідла.

Слідом по мосту покотився другий. За ним — третій. Скочивши на ноги, рицарі стали півколом. Мартин підняв свого меча й кинувся у бій. Він завдавав удару то одному, то другому, одночасно пильнуючи третього. Мабуть, сила чарівного меча така, що його удари були смертельними.

Рицарі розпласталися на мосту, а Мартин, здійнявши вгору свого меча, немов прапор, повів за собою своїх солдатів. Він устиг побачити, що Учнауса на вежі вже не було.

То тут, то там виникали сутички, та сірі солдати, налякані поразкою рицарів, уже не могли протистояти Мартиновому війську, котре вело вперед бажання звільнити свою країну. Тому вони відвойовували одну по одній зали палацу.

Мартин вихопився вперед, він шукав свого найголовнішого ворога. Вихором влетів до зали, де колись стояв його трон. І там нікого. Учнаус неначе крізь землю провалився.

Бій ущухав — і всюди лунали радісні вигуки перемоги. Мартинові солдати зривали з веж сірі прапори.

Хлопець вирішив трохи перепочити і опустився на трон. За мить він примусив себе підвестися, щоб продовжити пошук. Аж раптом його погляд зупинився на картині, що висіла на стіні. За його часів такої картини у цій залі не було.

Мартин підійшов ближче.

XXIV

Його зацікавила не розкішна позолочена рама. Дивним видався зображений на полотні сюжет.

Суцільна нічна темрява поглинула там палац. І страшне чудовисько позирало на цю

повну жахів ніч з величезною насолодою.

Мартин, пересилиючи відразу від побаченого, здійняв свого меча і розрубав картину навпіл. Дивний гуркіт, набагато сильніший, ніж можна було передбачати, виповнив залу одночасно з клубами диму.

Двоє величезних Учнаусів виросло з цих клубів: спробуй збагнути, котрий із них справжній.

Мартин знову заніс меча, але зразу ж і опустив його. Лють промайнула на обличчі одного з Учнаусів. І Мартин, не гаючись, рубонув його мечем. Учнаус розпростерся на підлозі, слідом упав другий, хоча Мартин навіть не доторкнувся до нього. Двоє Учнаусів злилися разом, в єдиний клубок.

Мартин знову заніс меча. Клубок обернувся на величезного пацюка. Істота заметушилася в пошуках дірки.

Третій удар упокоїв пацюка назавжди.

Тепер гуркіт заповнив увесь палац. Несподівано двері розчахнулися, і до Мартина кинулися солдати на чолі з військовим міністром. Вони були стурбовані, бо ніде не могли знайти свого принца. Тепер нарешті заспокоєно зітхнули.

Мартин, все ще не випускаючи з рук меча, вийшов на балкон. Сотні голосів злилися в єдиному вітальному вигуку.

Потім принц з військовим міністром перейшли до іншої зали. Все ще не наважуючись сховати меча у піхви, Мартин поклав його перед собою на стіл. Меч лежав, переливаючись світлом, як живий. Усі зачаровано дивилися на те осяйне світло.

Неймовірна втома все ж здолала Мартина. Голова його опустилася на стіл. Такою важкою була ця битва для хлопця, що висотала з нього всі сили.

XXV

Мартин прокинувся, поглянув на будильника і зрозумів, що йому час до школи. Цього разу сум не стискав його серце. Він переміг і повернув свободу жителям тієї далекої країни. Вони сподівалися на нього, і він виправдав їхні надії.

Мартин відчував: щось змінилося і в ньому самому. Він став впевненішим і дужчим. І хоч ніхто із перехожих не вітав його як свого принца, Мартин відчував себе могутнім, незалежним і вільним. Тепер йому нічого не страшно, йому нікого боятися.

У класі після дзвоника запанувала тиша. Аж раптом двері відчинилися і увійшла директриса. Усі запитливо дивилися на неї, адже марно директриса до класу не прийде.

— Діти, — сказала вона, обвівши поглядом клас. — Ви знаєте, сьогодні уроку у вас не буде.

Вона продовжувала щось казати. Та Мартин уже все збагнув.

"Учнаус зник, — промайнуло у нього в голові. — Звичайно, уроку тепер не буде. І не тільки сьогодні. Він уже більше не прийде до нашого класу".

Мартин обернувся до свого сусіда, щоб розказати йому про це. Та потім махнув рукою: все одно ніхто не повірить. А в житті трапляється і те, чому не так просто повірити. Воно трапляється просто, як у цій історії.

Переклад: Марина Кустовська.